

ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДІАТРІЇ

УДК: 929 (477)

DOI: 10.24061/2413-4260. XV.3.57.2025.3

**О. П. Волосовець¹, О. М. Науменко¹,
Н. В. Молочек², В. С. Березенко¹,
С. П. Кривопустов¹, А. О. Волосовець³,
А. Я. Кузьменко¹, Н. В. Грищенко¹**

Національний медичний університет імені
О. О. Богомольця¹,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка²,
Національний університет охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика³
(м. Київ, Україна)

**ПРОФЕСОРИ І.В. ТРОЙЦЬКИЙ
ТА В.Є. ЧЕРНОВ – ХТО ДІЙСНО
ЗАСНОВУВАВ КИЇВСЬКУ ШКОЛУ
ПЕДІАТРІЇ...**

Резюме.

У 1889 році за ініціативи відомого київського акушера-гінеколога, професора Рейна Б. Є. в Університеті Святого Володимира у Києві була створена перша в Україні кафедра дитячих хвороб, котру очолив медичний чиновник, приват-доцент з Москви, Чернов Василь Єгорович. Але і нині постає питання, а чому на посаду завідувача кафедри дитячих хвороб не було обрано за конкурсом іншого претендента, відомого українського вченого-педіатра, на той час теж приват-доцента Університету Святого Володимира Івана Віссаріоновича Троїцького. Того Троїцького І. В., якого знав увесь Київ і обожнювали студенти, який творив добро і організовував дитячі притулки, створив і очолив Київське товариство дитячих лікарів (1900 р.), який досконало знав 14 мов та став ініціатором і організатором першого Європейського Конгресу дитячих лікарів у Парижі у 1912 році.

Матеріали і методи. На основі архівних даних, існуючих публікацій та використовуючи аналітичні і порівняльні методики, провести аналіз процесу обрання у 1889 році завідувача кафедри дитячих хвороб Університету Святого Володимира та зробити висновки щодо його об'єктивності і справедливості по відношенню до кандидатури видатного українського дитячого лікаря Троїцького Івана Віссаріоновича та визначені причини адміністративного призначення, без конкурсу медичного чиновника з Росії Чернова В. Є.

Результати. Наукові та освітні досягнення українського дитячого лікаря і вченого Троїцького І. В. викладені у цій статті, а саме: більша кількість наукових публікацій, наявність на момент конкурсу вже виданих посібників, знання 14 іноземних мов, закордонні стажування, строки педагогічної і педіатричної практики, його активна громадська діяльність на благо дітей безумовно переважають активи чиновника від медицини Чернова В. Є. на момент проведення призначення на кафедру дитячих хвороб Університету.

Власне Троїцький І. В. по суті і організував і провів усю підготовчу роботу по створенню майбутньої кафедри і дитячої клініки в Києві, яку він так мріяв очолити. Але не судилося, бо призначення професорів у російській імперії тоді мали характер політичних рішень.

І коли ми ставимо питання: хто ж дійсно заснував вітчизняну школу Педіатрії, то безумовний пріоритет необхідно надати випускнику Київського Університету Святого Володимира, українському вченому-педіатру, професору Івану Віссаріоновичу Троїцькому, перед діяннями і світлою пам'яттю якого нинішні покоління дитячих лікарів України схиляють голови.

Висновки. Справжнім організатором першої в Україні кафедри дитячих хвороб, що була утворена 1889 року в Університеті Святого Володимира у Києві, є фундатор вітчизняної Педіатрії, видатний український дитячий лікар, професор Іван Віссаріонович Троїцький. Призначення без конкурсу царом на посаду екстраординарного професора кафедри дитячих хвороб Університету доктора медицини, чиновника з Москви Василя Єгоровича Чернова слід розглядати у контексті проведення русифікації викладацького складу Київського університету, що відносився у Російській імперії до «неблагонадійних» через постійні студентські протести польських та українських студентів.

Ключові слова: І. В. Троїцький; В. Є. Чернов; кафедра дитячих хвороб; Університет Святого Володимира; Київська школа Педіатрії.

Вступ

У 1889 році за ініціативи відомого київського акушера-гінеколога, професора Б. Є. Рейна (у подальшому лейб-медика і творця системи охорони здоров'я Рейна-Семашко) в Університеті Святого Володимира у Києві була створена перша в Україні кафедра дитячих хвороб, котру очолив медичний чиновник, приват-доцент з Москви, Василь Єгорович Чернов, якого вва-

жають одним із засновників київської педіатрії того часу. Історію його призначення на цю посаду яскраво описав у своїх неперевершених історичних виданнях видатний український вчений-педіатр, академік В. Г. Майданник [1, 2].

Але уже на сторінках цих цікавих історичних розвідок незримо постало питання, а чому на посаду завідувача кафедри дитячих хвороб не було обрано за

конкурсом іншого претендента, відомого українського вченого-педіатра, на той час теж приват-доцента Університету Святого Володимира Івана Віссаріоновича Троїцького. Того І. В. Троїцького, якого знав увесь Київ і обожнювали студенти, який творив добро і організовував дитячі притулки, створив і очолив Київське товариство дитячих лікарів (1900 р.), який досконало знав 14 мов (!) та став ініціатором і організатором першого Європейського Конгресу дитячих лікарів у Парижі у 1912 році. Який у подальшому був долучений до створення не тільки дитячої клініки у Олександрівській лікарні та кафедри у Києві (1885-1889 рр.), але і очолював кафедри дитячих хвороб у Харківському імператорському університеті (1903 р.) та на медичному факультеті Катеринославського університету (1919-1923 рр.) [1].

Чому призначення на цю кафедру проходило не за конкурсом згідно Університетського Статуту, а виключно через Міністерство народної освіти Російської імперії та відбулося за погодженням зі столичним лейб-медиком Карлом Раухфусом, який очорнив кандидатуру відомого київського вченого І. В. Троїцького і запропонував Вченій раді Університету Святого Володимира спочатку кандидатуру російського педіатра Н. Ф. Філатова, а коли той відмовився їхати до Києва, рекомендував іншого російського медичного чиновника В. Є. Чернова.

У контексті відновлення історичної справедливості ми хочемо повернутися до подій 135-річної давнини і встановити істину та причини того, що відбулось.

Метою проведеного нами історичного аналізу

є дослідження обставин і причин щодо призначення завідувача на кафедру дитячих хвороб Університету Святого Володимира у 1889 році та встановлення особи істинного засновника Київської школи Педіатрії.

Матеріали і методи

На основі архівних даних, існуючих публікацій та використовуючи аналітичні і порівняльні методи, проведено аналіз процесу обрання у 1889 році завідувача кафедри дитячих хвороб Університету Святого Володимира та зроблені висновки щодо його об'єктивності і справедливості по відношенню до кандидатури видатного дитячого лікаря Івана Віссаріоновича Троїцького та визначені причини адміністративного призначення, без конкурсу медичного чиновника з Росії В. Є. Чернова.

Результати та обговорення

Для пояснення причин того, що відбулося, нам необхідно повернутися до першоджерел створення у Києві Університету Святого Володимира у 1834 році, коли російський імператор Микола I видав свій Указ щодо фундації у Києві Імператорського університету Святого Володимира (далі – Університет) [3, 4]. Це був другий університет на зрусіфічених українських землях після Харківського Імператорського університету. Відкриттям Київського університету російська влада хотіла перш за все зрусіфікувати поляків та українців. Доречно згадати, що на початку XIX сторіччя у Києві

не було жодної школи, де б викладали українською мовою, а у гімназіях переважала польська мова.

Русифікація відбувалася постійно і була частиною загальної агресивної політики російської імперії щодо зменшення впливу української мови та культури, знецінення нашої історії, створення комплексу «малоросійської» меншовартості. Зокрема цей процес охоплював і недопущення української мови у навчальний процес згідно дискримінаційних Валуєвських та Ємських циркулярів, заборону видання книг українською мовою, знищення Кирило-Мефодієвського товариства, вигнання з Університету Тараса Шевченка, переслідування викладачів і студентів, які вимагали започаткування викладання українською мовою [3].

Однією з важливих ланок просування самодержавництва в освіті також стало призначення на посади викладачів Університету російських чиновників та вчених і обмеження української освітньої діяльності. Отже, на посади викладачів у Київському університеті призначалися особи, лояльні до імперської влади, без знання української мови та культури, які в усьому агресивно просували «великороську» політику. Так за даними Л. Могильного (2014): «З 1884 до 1905 рр. у Київському університеті змінилося три ректори, але всі вони (М. Ренненкампф, Ф. Ферганський, М. Бобрецький) були провідниками консервативної політики царизму в галузі вищої освіти, жорстоко розправлялися з проявами студентського руху» [3]. Це призводило до студентських протестів, репресій царської адміністрації та поступового витіснення з Університету прогресивних молодих українських науковців та викладачів.

Власне така доля і спіткала прогресивного науковця Івана Віссаріоновича Троїцького, який завжди співчував студентській молоді і мав активну громадянську позицію щодо подій того часу. Саме тому, через тиск університетської адміністрації та, вочевидь і завідувача кафедри В. Є. Чернова, відсутність будь-яких перспектив професійного і педагогічного зростання протягом 17 років у рідному Університеті, він був змушений у 1902 році виїхати до Харкова, де за конкурсом став професором, очільником кафедри та засновником першої Харківської дитячої університетської клініки. Потім його яскравий життєвий і творчий шлях продовжився у Катеринославі (нині – м. Дніпро).

Як вказує Л. Могильний (2014): «Професура за статутом 1884 р. була позбавлена будь-якої академічної свободи, самостійності. Статут відібрав у професорської колегії ті корпоративні права, якими вона користувалася за попередніми університетськими статутами. Професори призначались і звільнялись міністром. Вся їх навчальна і наукова діяльність підлягала ретельному наглядові з боку міністерства, попечителя, ректора. Зрозуміло, що при таких умовах професори не могли розраховувати на довіру і повагу з боку частини студентства, яке справедливо вбачало в них царських чиновників» [3].

Доречно зазначити, що на початку 20-сторіччя 13 з 52 професорів Університету Святого Володимира (серед них медики – В. К. Ліндемманн, А. А. Муратов, І. А. Сікорський, Н. А. Оболенський, О. Ф. Шимановський) були активними членами «Киевского клуба русских националистов»,

а професор-педіатр В. Є. Чернов був головним ідеологом та очолював його від моменту заснування [5]. Коментарі як кажуть зайві. Саме більшість з таких викладачів Університету після встановлення влади Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського у 1918 році категорично відмовлялися викладати свої дисципліни українською мовою і залишилися вірними колишній імперії [4].

Курс дитячих хвороб у Університеті існував з 1874 року і викладався приват-доцентом Олександром Лукичем Липським (1836-1889 рр.) при кафедрі акушерства та жіночих і дитячих хвороб, котрою завідував відомий вчений, професор Олександр Павлович Матвеев. Івана Віссаріоновича Троїцького як знаного дитячого лікаря запросили на цей курс у 1885 році другим приват-доцентом з правом читати лекції та проводити практичні заняття педіатрії [1, 2].

Троїцький І. В. народився на Чернігівщині у 1856 році (деякі джерела вказують 1854 рік) у родині священника [6]. У 1878 році закінчив медичний факультет Університету Святого Володимира. Зіштовхнувшись під час своєї медичної практики із жахливим становищем сільських дітей, значним поширенням серед них інфекційної патології (передусім дифтерії, паротиту, сухот і скарлатини), високими рівнями малюкової смертності, він обрав Педіатрію як справу усього свого благородного життя. За даними В. Г. Майданника (2018) тільки за три роки роботи земським лікарем він опублікував у газеті «Врач» п'ять наукових праць з питань Педіатрії [1].

Рисунок № 1. Професор Троїцький І. В. (1856-1923 рр.)

У 1881-1883 рр. він стажувався у провідних дитячих клініках Європи. Наприкінці 1883 року під керівництвом відомого вченого, професора В. А. Манассеїна успішно захистив дисертацію «Материалы к учению об эпидемическом перипаротите» та був удостоєний

ступеня доктора медицини у Санкт-Петербурзькій імператорській військово-медичній академії [1, 6].

Варто зазначити, що Іван Віссаріонович Троїцький працював у Університеті як приват-доцент без грошового утримання на громадських засадах. Взагалі приват-доценти у російських університетах перебували у вкрай нужденному матеріальному і принизливому правовому становищі [3]. Їх не без підстав вважали у тодішніх освітніх виданнях «пасинками університету» [7].

Він також працював ординатором у Києво-Кирилівських богоугодних закладах (1885-1890). У 1891 р. заснував у Києві благодійне «Товариство надання допомоги хворим дітям». З 1896 по 1903 рр. керував створенням дитячих санаторіїв в Київській губернії.

Читаючи курс дитячих хвороб у Університеті він по суті розробив усю організаційно-методичну базу для створюваної майбутньої кафедри, на прохання студентів підготував два фундаментальних видання «Курс лекцій про хвороби дитячого віку» (1887 р., 1888-1889 рр.), що по суті стали першими посібниками з Педіатрії на теренах України. У викладанні курсу приват-доцент І. В. Троїцький започаткував абсолютно нові для того часу розділи: анатомо-фізіологічні особливості дитячого організму, гігієну дитячого віку, хвороби перших днів життя, дитячі гострі інфекційні захворювання (дифтерія, скарлатина, кір, кашлюк, віспа, епідемічний паротит) [1].

Він же приймав участь у проектуванні і будівництві першої у Києві дитячої клініки у Олександрівській лікарні (1891), де за керівництва В. Є. Чернова йому попрацювати так і не довелося.

Тож, коли було оголошене рішення керівництва Університету Святого Володимира щодо утворення кафедри дитячих хвороб у 1887 році, Іван Віссаріонович Троїцький одразу прийняв рішення щодо своєї участі у конкурсі на посаду екстраординарного професора та керівника кафедри. А коли дізнався, що призначення відбудеться не шляхом конкурсу, а через Міністерство народної освіти Російської імперії, надіслав свої документи до Санкт-Петербурга.

Але лейб-медик, професор Карл Раухфус, який за дорученням Міністра визначався з призначенням очільника кафедри дитячих хвороб Університету Святого Володимира, ознайомившись із документами, науковими публікаціями та його посібником «Курсом лекцій про хвороби дитячого віку», дав негативний відгук щодо призначення приват-доцента Троїцького І. В. і звинуватив його у компіляції та відсутності у його працях власних наукових висновків і заключень [1]. Отак, не знаючи особисто цього прекрасного вченого і лікаря, царський сановник і по сумісництву вчений К. Раухфус знеславив і принизив І. В. Троїцького і у кінцевому підсумку дав «зелене світло» щодо призначення росіянина В. Є. Чернова, який був на час призначення медичним чиновником і головним лікарем Ольгинської лікарні у Москві.

Використовуючи усі можливі відомі джерела ми зробили порівняльну таблицю освітніх, наукових і громадських досягнень двох претендентів на посаду завідувача кафедри дитячих хвороб Університету Святого Володимира: приват-доцента цього ж Університету Троїцького І. В. та приват-доцента Московського університету Чернова В. Є. (табл.).

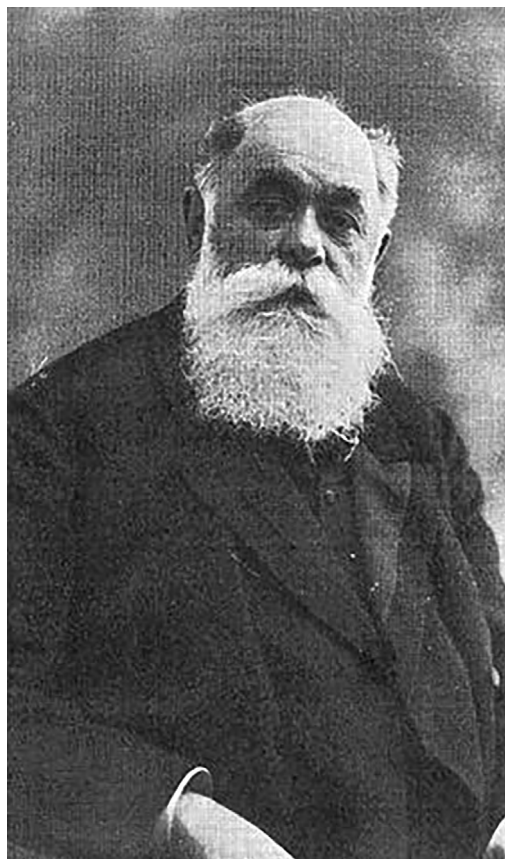
Освітні, наукові і громадські досягнення двох претендентів на посаду завідувача кафедри дитячих хвороб Університету Святого Володимира: приват-доцента цього ж Університету Троїцького І. В. та приват-доцента Московського університету Чернова В.Є

ВІХИ ЖИТТЯ І ДОСЯГНЕННЯ	Троїцький Іван Віссаріонович (1856-1923 рр.)	Чернов Василь Єгорович (1852-1912 рр.)
Рік та місце народження	1856 р. Чернігівщина	1852 р. Тифліс
Рік завершення навчання в університеті	У 1878 р. закінчив медичний факультет Університету Святого Володимира (м. Київ). За видатні успіхи в навчанні на старших курсах університету Іван Віссаріонович отримував спеціальну стипендію «імені її імператорської високості Великої Княгині Марії Олександрівни»	У 1874 р. закінчив Імператорську медико-хірургічну академію у м. Санкт-Петербург.
Захист дисертації / керівник	У 1883 р. успішно захистив дисертацію «Материалы к учению об эпидемическом перипаротите» та був удостоєний ступеня доктора медицини у Санкт-Петербурзькій Імператорській військово-медичній академії. Науковий керівник – професор В. А. Манассеїн.	У 1883 р. захистив докторську дисертацію «О всасывании жира взрослыми и детьми во время дихорадочных заболеваний и вне их» та був удостоєний ступеня доктора медицини у Санкт-Петербурзькій Імператорській військово-медичній академії. Науковий керівник – професор М. І. Бистров.
Стажування за кордоном	Стажування у Відні в клініках відомих професорів Widerhofer'a та Monti, у дитячих клініках Берна (Швейцарія) та Австро-Угорщини.	Невідомо
Трудова діяльність до роботи в університеті	Кілька місяців перебував на військовій службі у 1878 р. З грудня 1878 по 1881 рр. працював земським лікарем у Сосницькому повіті Чернігівської губернії. Саме тут І. В. Троїцький визначився зі своєю майбутньою спеціальністю, зіткнувшись з тяжким становищем дітей. За роки роботи земським лікарем він опублікував 5 робіт і став збирати дані про епідемічний паротит у дітей. Був також ординатором Києво-Кирилівських богоугодних закладів і лікаря в Подільському денному притулку (1885-1890).	З 1877 р. перебував на військово-медичній службі, брав участь у російсько-турецькій війні 1877-1878 рр. У 1880 р. звільнився з військово-медичного відомства, був визначений надштатним молодшим медичним чиновником при медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ. З 1883 року він служив у громаді сестер милосердя Св. Георгія у Можайському районі Санкт-Петербурга, 1 серпня 1884 р. звільнився з МВС, а з 1886 р. було призначено виконуючим посаду головного лікаря дитячої лікарні св. Ольги Імператорського людинолюбного товариства в Москві, крім того, був затверджений на посаді піклувальника Усачевсько-Чернявського жіночого училища.
Рік присвоєння звання приват-доцента	У 1886 р. затверджений приват-доцентом кафедри акушерства і гінекології з курсом дитячих хвороб Київського університету, де працював до 1902 р. не отримуючи платні	У 1888 р. затверджений приват-доцентом кафедри дитячих хвороб Московського університету, де недовго працював за сумісництвом до 1889 р.
Громадська діяльність	У 1888 р. ініціював відкриття у Києві денних притулків для дітей робітників. У 1891 р. заснував у Києві благодійне «Товариство надання допомоги хворим дітям». Організував у Києві кабінети безкоштовної видачі знезараженого коров'ячого молока «Крапля молока»; зазначені заклади працювали за принципом «Заможним – за гроші, бідним – безкоштовно». Саме ці заклади стали прообразом майбутніх дитячих консультацій. Згодом створив та очолив «Київське товариство дитячих лікарів»	З 1892 р. він був директором Київського Маріїнського дитячого притулку, а в 1896 р. році був призначений директором Київського Бактеріологічного інституту. Колезький радник (1889), згодом дійсний статський радник. Організатор і перший «председатель Киевского клуба русских националистов».
Де працював на момент конкурсу та педагогічний стаж	Університет Святого Володимира (Київ) – 4 роки.	Московський університет – 2 роки.
Значимі публікації на момент конкурсу	«Курс лекцій про хвороби дитячого віку» (1887 р., 1888-1889 р.), перший посібник з педіатрії на території сучасної України	Статті: «О язвах и их лечении», «О нервных детях» (ib., 1882 р.). «О значении избыточного содержания жира в испражнениях при диспепсиях раннего детского возраста». («Дневники Пироговского III съезда врачей»).
Знання іноземних мов	14 іноземних мов	Невідомо
Основне наукове спрямування	Наукові праці були присвячені фармакології, антенатальній профілактиці, гігієні дітей, етіології та патогенезу дитячих інфекційних захворювань. Організатор Першого міжнародного конгресу педіатрів у м. Париж (1912 р.).	Наукові праці щодо лікування хірургічної патології, дифтерії, хлороза. Уперше використав протидифтерійну сироватку О. Д. Павловського при лікуванні хворих на дифтерію, розробив показання до трахеостомії при потраплянні сторонніх тіл у дихальні шляхи, запропонував метод бужування рубцевих звужень стравоходу в дітей та низку лабораторних методів обстеження. Автор праць з питань бронхоектатичної хвороби у дітей.
Імперські відзнаки	Немає	Ордени Святого Станіслава 2, 3 ступеня, Орден Святої Анни 3 ступеня

На наш погляд, наукові та освітні досягнення українського дитячого лікаря і вченого І. В. Троїцького у викладеній вище таблиці № 1, а саме – більша кількість наукових публікацій, наявність на момент конкурсу вже виданих посібників, знання 14 іноземних мов, закордонні стажування, більші строки педагогічної і педіатричної практики, його активна громадська діяльність на благо дітей безумовно переважають активи чиновника від медицини В. Є. Чернова на момент проведення призначення на кафедру дитячих хвороб Університету.

Та власне І. В. Троїцький по суті організував і провів усю підготовчу роботу по створенню майбутньої кафедри і дитячої клініки, яку він так мріяв очолити. Але не судилося, бо призначення професорів у російській імперії тоді мали характер політичних рішень.

Отже 1 серпня 1889 року за наказом по Міністерству № 13112 призначають екстраординарним професором кафедри дитячих хвороб Університету Святого Володимира В. Є. Чернова, який по суті не мав практичного стажу роботи дитячим лікарем, був більше лікарем-хірургом та медичним адміністратором, довів свою відданість царському режиму, відзначений за це трьома орденами і повагою лейб-медика Раухфуса К. А. з Петербургу [2]. Імперське Міністерство народної освіти направило до Києва «правильного» російського приват-доцента, який мав вірні щодо «малоросії» політичні погляди та був готовий підтримувати самодержавницьку і шовіністичну політику царату у «неблагодійному» Київському університеті.

**Рисунок № 2. Професор Чернов В. Є.
(1852-1912 рр.)**

Це професор В. Є. Чернов і довів усією подальшою адміністративною та іншою діяльністю у Київський період його життя на благо імперії: гласний Київської міської думи, голова Київського клубу російських націоналістів, увінчаний орденом Святого Володимира 4 ступеня і дійсним статським радником (дорівнює чину генерал-майора). Крім того ще й власник сахарного заводу у Вернячці (Христинівський повіт, Київської губернії) [1].

Київський клуб російських націоналістів (згодом Київський клуб прогресивних російських націоналістів) на чолі з В. Є. Черновим став однією з провідних організацій самодержавного та чорносотенного спрямування в Україні, він зібрав у своєму монархічному колі найбільш одіозних шовіністично налаштованих представників київської професури, реакційного духовенства, купецтва, військових, журналістів, які рішуче заперечували саме існування українського народу [5]. Усіх їх поєднувала відданість самодержавництву, боротьба з українофільством, відмова у існуванні української мови та просування на українських землях ідей «руського міра», що як і сто років тому, нині зазіхає на нашу свободу.

Відданий член Клубу, професор кафедри психіатрії Університету Святого Володимира та відомий прихильник расової теорії Іван Сікорський (батько відомого авіаконструктора Ігоря Сікорського) так характеризував тверде політичне кредо свого колеги і очільника В. Є. Чернова: *«Все увидели, что русский национализм чужд извилистостей и хитростей, чужд коварству, ... что это чистый и честный политический психизм – прямодушный и благородный как и его киевский председатель!»* [8].

Разом із царськими прокурорами і жандармами саме ці професори та «університетське начальство» брало участь у розправі з повсталим студентством, зокрема у примусовій віддачі в солдати 183 студентів Київського університету після студентських протестів проти придушення академічних свобод у вишах у 1901 році.

Достатньо також згадати декларацію професора Івана Сікорського, якого за відданість царату і ганебну участь у замовній судовій справі Бейліса сучасники називали «професор від поліції»: *«Пора нам сказать: мы – сыны великого народа и здесь в историческом Киеве, хозяева – мы! Городское управление матери городов русских должно быть русским... Мы должны решительно сказать: мы – русские, и Киев – наш... Я вас благословляю! Идите смело и дружно и никому не уступайте своего первородства»* [9, 10].

Показово, що такі відомі професори та вчені медичного факультету Університету Святого Володимира як: В. П. Образцов, М. Д. Стражеско, В. М. Волкович, Ф. Г. Яновський, А. П. Кримов, М. М. Дітеріхс, С. М. Реформатський, В. К. Високович, О. В. Корчак-Чепурківський та інші демонстративно проігнорували членство у такому одіозному клубі.

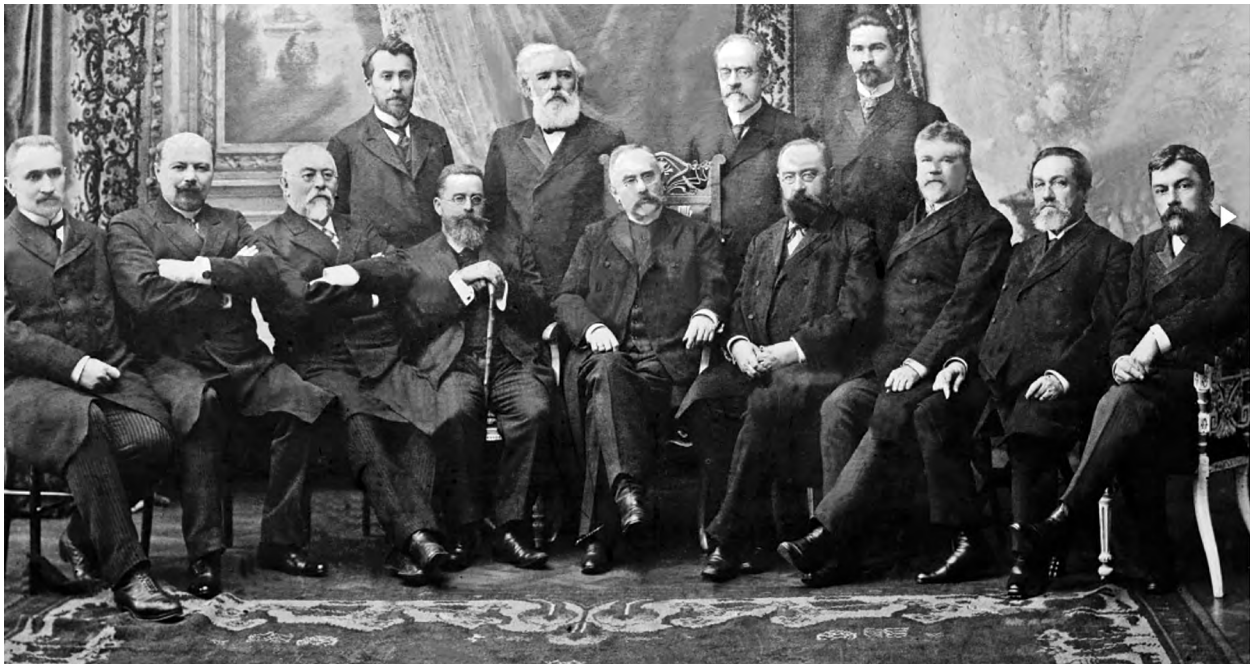

Рисунок 3. Професори медичного факультету Імператорського Університету Святого Володимира (кінець 19 сторіччя) (з сайту Національного медичного університету імені О. О. Богомольця)

А справжній рейтинг як дитячого лікаря і професора В. Є. Чернову визначили у 1897 році Санкт-Петербурзькі професори педіатри, які при конкурсній посаді очільника кафедри дитячих хвороб Санкт-Петербурзької військово-медичної академії присудили йому у стінах його Alma Mater лише 3 місце серед претендентів. Переміг тоді відомий пітерський дитячий лікар, приват-доцент М. П. Гундобін (вчитель засновника кафедри госпітальної педіатрії Київського медичного інституту, професор Льва Йосиповича Фінкельштейна) [2, 11].

У цьому показовому випадку рейтингу В. Є. Чернову ні орден, ні Міністерство, ні лейб-медик Карл Раухфус не допомогли. А сам факт його участі у конкурсній посаді у Санкт-Петербурзі свідчить про те, що у Київському Університеті у конкуренції з такою яскравою особистістю як І. В. Троїцький йому було вкрай незручно.

Просимо звернути увагу, що для столичної академії проводився конкурс на завідування кафедри дитячих хвороб з таємним голосуванням, а для Київського Університету було досить призначення московського чиновника В. Є. Чернова шляхом адміністративного ресурсу. Подвійні стандарти у російській імперії для неспокійного Київського Університету Святого Володимира, де вже серед студентства і викладачів відбувалися процеси відродження української свідомості.

Не будемо забувати, що у особистості професора В. Є. Чернова були і позитивні риси. Він багато оперував. Організував у Києві Бактеріологічний інститут, керував дитячою клінікою Олександрівської лікарні, опікувався Маріїнським дитячим притулком. Він став першим, хто застосував антидифтерійну сироватку А. Д. Павловського у Південно-Західному краї російської імперії. Був одним із засновників Товариства боротьби із заразними хворобами, організатором жіночих курсів Товариства трудової допомоги інтелігентним жінкам [2].

У дитячій клініці Університету плідно працювала ціла плеяда відомих у подальшому дитячих лікарів: А. О. Карницький (організатор у Києві жіночих педагогічно-медичних курсів «Мати й дитя»), Є. Я. Гіндес, С. К. Гогітідзе (згодом очільник кафедри дитячих хвороб у Одеському медінституті), Є. Л. Скловський (згодом засновник викладання педіатрії у Київському Клінічному інституті для удосконалення лікарів у 1918 році – нині Національний університет охорони здоров'я ім. П. Л. Шупика), Л. О. Фінкельштейн (фундатор підготовки лікарів-педіатрів у Київському медичному інституті у 1934 році), Ф. П. Григорович-Барський, П. Д. Бобровський, М. І. Александров, Т. Н. Сливак, Н. М. Ковесніков [12, 13].

Проте, що цікаво завідувач кафедри дитячих хвороб, професор В. Є. Чернов не зробив жодної доповіді і не брав участь у засіданнях відомого Київського товариства дитячих лікарів, що започаткував і очолював Іван Віссаріонович Троїцький. Це при тому, що почесними членами цього Товариства були такі всесвітньо відомі вчені як: Рудольф Вірхов, Абрахам Якобі та інші [1]. Мабуть у душі не міг він погодитись з успіхами свого опонента Івана Віссаріоновича Троїцького, якого знала вся Україна та Європа. Але історія та час усе розставляють на свої місця.

Життєве кредо професора І. В. Троїцького викладено у цих його словах: «... когда на смену нас явятся новые люди, а медицина запоет новые песни, о нас могут сказать, что мы ошибались и только, но при этом прибавят: люди стремились к познанию истины и все делали для проведения в жизнь полезных мероприятий» [1].

І коли ми ставимо питання: хто ж заснував вітчизняну школу Педіатрії, то безумовний пріоритет необхідно надати випускнику Київського Університету Святого Володимира, видатному українському вченому-педіатру, професору Івану Віссаріоновичу Троїцькому,

перед діяннями і світлою пам'яттю якого нинішні покоління дитячих лікарів України схиляють голови.

Висновки

1. Справжнім організатором першої в Україні кафедри дитячих хвороб, що була утворена 1889 року в Університеті Святого Володимира у Києві, є фундатор вітчизняної Педіатрії, видатний український дитячий лікар, професор Іван Віссаріонович Троїцький. Призначення без конкурсу царатом на посаду екстраординарного професора кафедри дитячих хвороб Університету доктора медицини, чиновника з Москви Василя Єгоровича Чернова слід розглядати у контексті проведення русифікації викладацького складу Київського університету, що відносився у Російській імперії до «неблагонадійних» через постійні студентські протести польських та українських студентів. Свідоме приниження самодержавницькою владою Троїцького І. В. слід розглядати у тому ж контексті.

2. Наукові здобутки професора І. В. Троїцького, його інтелектуальні здатності і міжнародне визнання у галузі педіатричної науки не можна порівняти з діяльністю В. Є. Чернова, який був більше зосереджений на політичній, підприємницькій та організаційно-управлінській діяльності – був гласним Київської думи, дійсним статським радником, власником цукрового виробництва, організатором та керівником «Київського клубу російських націоналістів», що заперечував саме існування українського народу. Саме за це його відзначала царська влада і постійно нагороджувала за відданість самодержавству усіма можливими нагородами, відзнаками та пенсіями на відміну від професора І. В. Троїцького

3. Тим не менше, постійна конкуренція на кафедрі і у науковому полі професора В. Є. Чернова та приват-доцента І. В. Троїцького наприкінці XIX сторіччя сприяла розвитку київської та української Педіатрії. Обидва вони робили чимало для підготовки дитячих лікарів, але вклад професора І. В. Троїцького є набагато більшим, вагомим і значущим для України.

Перспективи подальших досліджень

Дослідження невідомих сторінок вітчизняної Педіатрії необхідно продовжувати у контексті відновлення історичної правди та формування самоідентичності українських дитячих лікарів.

Конфлікт інтересів. Автори свідомо засвідчують відсутність фактичного або потенційного конфлікту інтересів щодо результатів цієї роботи. Всі автори гарантують, що вони не отримували жодних винагород у будь-якій формі, здатних вплинути на результати роботи.

Інформація про фінансування. Зазначене дослідження виконувалося без грантової підтримки. Виконання дослідження проводилося у рамках виконання НДР кафедри педіатрії № 2 Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Код державної реєстрації 0120U100804.

Дотримання етичних норм

При виконанні цього дослідження автори дотримувались усіх відповідних етичних норм. У дослідженні не використовувались особисті дані пацієнтів, не залучались тварини або люди.

Література:

1. Майданник ВГ. Троїцький Іван Віссаріонович. Факты известные и неизвестные. Киев: Логос; 2018. 215 с.
2. Майданник ВГ. Чернов Василий Егорович. Биография и судьба: кратк. очерк. Киев: Логос; 2017. 135 с.
3. Могильний Л. Київський імператорський університет Святого Володимира в 1884-1914 рр. Часопис української історії. 2014;30:7-14.
4. Волосовець ОП. Відомі та маловідомі сторінки історії ALMA MATER (до 180-річчя від дня заснування Національного медичного університету імені О. О. Богомольця). Українські медичні вісті. 2021;13(2):88-96. DOI: <https://doi.org/10.32471/umv.2709-6432.87.1410>
5. Енциклопедія історії України [Інтернет]. Т 4. Київ: «Наукова думка»; 2007 [цитовано 2025 Чер 7]. 528с. Любченко ВБ. Киевский клуб прогрессивных русских националистов. с. 321-528. Доступно: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kyevsky_klub_nacyonalistov
6. Асадчев О. До 100-річчя з дня смерті видатного вченого-педіатра кінця XIX – початку XX ст. І. В. Троїцького. Сіверянський літопис. 2023;1:85-90. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230109>
7. Миронов АМ. Правовое и материальное положение приват-доцентов в русских университетах. Москва: Типо-литогр. И. Н. Кушнерева и Ко; 1906. 28 с.
8. Чернов Василь Єгорович. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Інтернет]. с2013[оновлено 2025 Кві 28; цитовано 2025 Лип 13]. Доступно: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C_%D0%84%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
9. Яковенко О, Вискірко О. І. О. Сікорський: життя, діяльність, бібліофільська спадщина. Бібліотечний вісник. 2015;3:43-50.
10. Киевский клуб русских националистов. Сборник Клуба русских националистов. Вып. 3. Киев; 1911. 162 с.
11. Волосовець ОП, Кривопустов СП. Освітні та наукові горизонти педіатрії (до 80-річчя кафедри педіатрії № 2 Національного медичного університету імені О. О. Богомольця). Медицина та фармація: освітні дискурси. 2024;3:9-21. DOI: <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2024-3-2>
12. Волосовець ОП, Жванко ЛМ, Волосовець АО. Формування основ державної допомоги дітям, медичної освіти та науки у часи Української Держави у 1918 році (історичний огляд у контексті сучасних викликів). Медицина та фармація: освітні дискурси. 2024;3:22-34. DOI: <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2024-3-3>

PROFESSORS I.V. TROITSKY AND V.E. CHERNOV –
WHO REALLY FOUNDED THE KYIV SCHOOL OF PEDIATRICS...

O. Volosovets¹, O. Naumenko¹, H. Molochek², V. Berezenko¹, S. Kryvopustov¹, A. Volosovets³, A. Kuzmenko¹, N. Gryshchenko¹

Bogomolets National Medical University¹
Taras Shevchenko National University of Kyiv²
Shupyk National University of Healthcare of Ukraine³
(Kyiv, Ukraine)

Summary.

In 1889, the prominent Kyiv obstetrician-gynecologist Professor B. E. Rein initiated the establishment of Ukraine's first Department of Pediatrics at the University of St. Volodymyr in Kyiv. The department's leadership was entrusted to Chernov Vasyl Yegorovich, a medical official and private-docent from Moscow. A pertinent question arises: why was the position not filled through a competitive selection process, particularly considering another candidate – Ivan Vissarionovych Troitsky, a distinguished Ukrainian pediatrician and private-docent at the same university. This was the same Troitsky I. V. who was esteemed throughout Kyiv and adored by his students; who was known for his charity work and established orphanages; who founded and chaired the Kyiv Society of Pediatricians (1900); who was fluent in 14 languages; and who initiated and organized the first European Congress of Pediatricians in Paris in 1912.

Materials and Methods. This study employs archival materials and existing publications, utilizing analytical and comparative methods to examine the 1889 selection process for the head of the Department of Pediatrics at St. Volodymyr's University. The analysis focuses on the objectivity and fairness of the process regarding the candidacy of Ivan Vissarionovych Troitsky, an eminent Ukrainian pediatrician, and explores the reasons underlying the administrative, non-competitive appointment of Chernov V.Ye., a medical official from Russia.

Results. This article outlines the scientific and educational accomplishments of the Ukrainian pediatrician and scholar Troitsky I. V., which included a substantial number of scientific publications, several published textbooks at the time of the competition, proficiency in 14 foreign languages, internships abroad, extensive teaching and pediatric practice, and active public advocacy for children's welfare. These achievements undoubtedly surpassed the qualifications of the medical official Chernov V.Ye. at the time of his appointment to the Department of Pediatrics.

In fact, Troitsky I. V. organized and implemented all preparatory work for the establishment of the future department and children's clinic in Kyiv, which he aspired to lead. However, this outcome was precluded by the nature of professorial appointments in the Russian Empire, which constituted political decisions.

Thus, when examining the question of who truly founded the national school of pediatrics, unequivocal priority should be accorded to Ivan Vissarionovych Troitsky, a graduate of St. Volodymyr's University in Kyiv and a distinguished Ukrainian pediatrician professor. His contributions and enduring legacy are held in the highest esteem by contemporary generations of Ukrainian pediatricians.

Conclusion. Professor Ivan Vissarionovych Troitsky, an outstanding Ukrainian pediatrician and founder of domestic pediatrics, was the principal organizer behind the establishment of Ukraine's first Department of Pediatrics at the University of St. Volodymyr in Kyiv in 1889. The non-competitive appointment of Vasyl Yegorovich Chernov – a Moscow-based medical official and Doctor of Medicine – as extraordinary professor of this department by the tsar should be interpreted within the context of the russification policy imposed on Kyiv University, which was regarded by imperial authorities as «unreliable» due to persistent student protests led by Polish and Ukrainian youth.

Key words: I. V. Troitsky; V. Ye. Chernov; Department of Pediatrics; St. Volodymyr's University; Kyiv School of Pediatrics.

Контактна інформація:

Волосовець Олександр Петрович – член-кореспондент Національної академії медичних наук України, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри педіатрії № 2 Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (м. Київ, Україна).
e-mail: volosovec@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7246-0768
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57204219098>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/958896>

Науменко Олександр Миколайович – член-кореспондент НАМН України, член-кореспондент НАПН України, доктор медичних наук, професор, перший проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (м. Київ, Україна).
e-mail: naumenko16@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9001-7580>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57409698800>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/OGO-1745-2025>

Молочек Наталія Володимирівна – кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри педіатрії, акушерства і гінекології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна).
e-mail: nataliia.molochek@knu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6790-5099>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55662264100>

Contact information:

Oleksandr Volosovets – Corresponding Member of National Academy of Medical Sciences of Ukraine, DSc, PhD, Professor, Head of Department of Pediatrics № 2 of Bogomolets National Medical University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: volosovec@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7246-0768>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57204219098>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/958896>

Naumenko Oleksandr – Corresponding Member of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, DSc, PhD, Professor, First Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work and Postgraduate Education of the Bogomolets National Medical University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: naumenko16@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9001-7580>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57409698800>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/OGO-1745-2025>

Natalia Molochek – PhD, Associate Professor, Head of the Department of Pediatrics, Obstetrics and Gynecology of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
e-mail: nataliia.molochek@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6790-5099>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55662264100>

Березенко Валентина Сергіївна – докторка медичних наук, професор, завідувачка кафедри педіатрії № 1, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (м. Київ, Україна).
e-mail: valentynaberezenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3777-5251>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56175258400>
Researcher ID: ISA-1898-2023

Кривопустов Сергій Петрович – доктор медичних наук, професор, професор кафедри педіатрії № 2, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Київ, Україна)
e-mail: sergii.kryvopustov@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8561-0710>
Scopus AuthorID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202620713>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2490776>

Волосовець Антон Олександрович – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медицини невідкладних станів Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Київ, Україна).
e-mail: antonvolosovets@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5225-1480>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58978715500>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/C-3110-2016>

Кузьменко Анатолій Яковлевич – Доктор медичних наук, професор, професор кафедри педіатрії № 2, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Київ, Україна)
e-mail: kuzmenko.49@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4875-5918>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57549270800>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2388537>

Грищенко Наталія Василівна – Кандидатка медичних наук, доцент, доцентка кафедри педіатрії № 2, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Київ, Україна)
e-mail: natgrishchenko5@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4814-3919>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59274394800>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2388532>

Valentina Berezenko – Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Pediatrics No. 1, Bogomolets National Medical University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: valentynaberezenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3777-5251>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56175258400>
Researcher ID: ISA-1898-2023

Sergii Kryvopustov – DSc, PhD, Professor, Professor of the Department of Pediatrics No. 2, Bogomolets National Medical University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: sergii.kryvopustov@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8561-0710>
Scopus AuthorID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202620713>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2490776>

Anton Volosovets – DSc, PhD, Professor, Head of Department of emergency medicine, Shupyk National Healthcare University of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
e-mail: antonvolosovets@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5225-1480>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58978715500>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/C-3110-2016>

Anatolii Kuzmenko – DSc, PhD, Professor, Professor of the Department of Pediatrics No. 2, Bogomolets National Medical University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: kuzmenko.49@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4875-5918>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57549270800>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2388537>

Nataliia Gryshchenko – PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pediatrics No. 2, Bogomolets National Medical University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: natgrishchenko5@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4814-3919>
Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59274394800>
ResearcherID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2388532>

Надійшло до редакції 11.06.2025 р.
Підписано до друку 25.09.2025 р.